

Dorota Komorowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

INTENSYWNOŚĆ PRODUKCJI I WYNIKI PRODUKCYJNE WYBRANYCH TYPÓW GOSPODARSTW EKOLOGICZNYCH

THE INTENSITY AND RESULTS OF PRODUCTION BY SELECTED ORGANIC FARM TYPES

Słowa kluczowe: gospodarstwa ekologiczne, intensywność produkcji rolniczej

Key words: organic farm, agricultural production intensity

Abstrakt. Celem opracowania była ocena wpływu specjalizacji gospodarstwa rolnego określanej według FADN jako typ rolniczy, na koszty i intensywność produkcji oraz wyniki produkcyjne gospodarstw ekologicznych wybranych typów rolniczych w latach 2007-2009. Intensywność produkcji badanych typów gospodarstw ekologicznych mierzona kosztami materiałowymi na 1 ha UR w analizowanym okresie była najwyższa w gospodarstwach wielokierunkowych, a najniższa w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe.

Wahania poziomu uzyskanych wyników produkcyjnych w obrębie wybranych typów gospodarstw odzwierciedliły wpływ koniunktury w rolnictwie na wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw rolnych.

Wstęp

W przemianach rolnictwa godzących wymogi konkurencyjności i ochrony środowiska, istotna rola przypada alternatywnym formom rolnictwa, które obejmują m.in. rolnictwo zrównoważone środowiskowo, ekonomicznie i społecznie, rolnictwo integrowane i ekologiczne [Zegar 2011]. Na rozwój tych form działalności rolniczej wpływ mają: zapotrzebowanie rynku (rynkı niszowe), struktura obszarowa gospodarstw rolnych, polityka rolno-żywnościowa, makroekonomiczna i środowiskowa.

Zagadnienia rozwoju zrównoważonego są coraz bardziej akcentowane w polityce rolnej Unii Europejskiej (UE). W związku z tym w latach 90. XX wieku rozpoczęto wprowadzanie zmian we Wspólnej Polityce Rolnej (WPR), które mają swój wyraz w reformach sprzyjających produkcji na niższym poziomie intensywności oraz stopniowym przechodzeniu od dotowania produkcji do wspierania usług rolnictwa na rzecz środowiska [Wrzaszcz 2011]. Rozpoczęto realizację działań generujących profity środowiskowe wprowadzając program rolnośrodowiskowy, wspierając wielofunkcyjny rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich.

Polska jest jednym z nielicznych krajów europejskich, któremu udało się zachować rolnictwo w dużym zakresie wolne od zanieczyszczeń środowiskowych [Woś 2003]. Rozdrobniona struktura agrarna naszego rolnictwa w połączeniu z rozwojem niszowego rynku produktów ekologicznych i wspieraniem produkcji ekologicznej, to czynniki zachęcające do przestawiania gospodarstw rolnych na ekologiczne metody wytwarzania. Stąd szybkie tempo wzrostu liczby gospodarstw ekologicznych i zainteresowanie ich efektywnością.

Material i metodyka badań

Celem opracowania była ocena wpływu specjalizacji gospodarstwa rolnego, określanej w metodyce FADN¹ jako typ rolniczy, na koszty i intensywność produkcji oraz wyniki produkcyjne gospodarstw ekologicznych wybranych typów rolniczych.

Przedmiotem badania były gospodarstwa ekologiczne w Polsce objęte rachunkowością rolną w systemie FADN. Celem analizy pionowej (zmian w czasie), do badań przyjęto gospodarstwa ekologiczne uczestniczące nieprzerwanie w Polskim FADN w latach 2007-2009 i sklasyfikowane według typów rolniczych. Liczebność uzyskanych grup pozwala na badanie gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych (35 gospodarstw), chowie bydła mlecznego (21), chowie zwierząt utrzymywanych w systemie wypasowym (16) i gospodarstw wielokierunkowych – mieszanych (64), czyli wszystkich typów gospodarstw, jakie występują w obrębie gospodarstw ekologicznych objętych rachunkowością rolną w systemie FADN.

---

¹ FADN (System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych) to jednolity system zbierania danych rachunkowych we wszystkich krajach członkowskich UE, służący m.in. do kreowania Wspólnej Polityki Rolnej. W Polsce, od 2004 roku IERiGŻ-PIB prowadzi badania rachunkowości rolnej w systemie FADN, określanym jako Polski FADN.

Potencjał produkcyjny badanych gospodarstw

Przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstw ekologicznych w badanym okresie w obrębie wybranych typów produkcji rolniczej nieznacznie wahała się w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych i chowie krów mlecznych, natomiast wzrastała w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta żywione w systemie wypasowym i w gospodarstwach mieszanych (tab. 1). Gospodarstwa, które powiększały areał użytków rolnych, powiększały go głównie drogą dzierżawy. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, chowie krów mlecznych i wielokierunkowe dzierżawiły 30-40% użytków rolnych, a gospodarstwa utrzymujące zwierzęta żywione w systemie wypasowym ponad 60%.

Nakłady pracy ogółem w przeliczeniu na pełnozatrudnionego w ciągu roku (w AWU²) w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe, chów krów mlecznych i w gospodarstwach mieszanych w 2008 r. wzrosły (o 5-8%) wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych, a w kolejnym 2009 r. zmniejszyły się (o 2-6%) wraz ze zmniejszeniem powierzchni. Nakłady pracy własnej rolnika i jego rodziny w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy (w FWU³) były relatywnie większe w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych niż w pozostałych grupach badanych gospodarstw. Kształtowały się średnio na poziomie 1,75 FWU, a w pozostałych grupach średnio 1,60 FWU. Wzrost nakładów pracy ogółem w 2008 r. wynikał ze wzrostu nakładów pracy najemnej, który odnotowano we wszystkich grupach badanych gospodarstw, oprócz gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym. W tej grupie analizowanych gospodarstw nakłady pracy wzrosły w 2009 r. (tab. 1).

Potencjał zasobów kapitałowych w gospodarstwach rolnych stanowią środki produkcyjne trwałe i obrotowe, których wartość obrazują aktywa ogółem. Poziom zainwestowania w zasoby kapitałowe badanych gospodarstw ekologicznych w latach 2007-2009 mierzony wartością aktywów ogółem na 1 ha użytków rolnych był największy w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych. Duży wzrost wartości aktywów ogółem we wszystkich grupach badanych gospodarstw w 2009 r. wynika ze wzrostu wartości wycenianej ziemi, upraw trwałych i kwot produkcyjnych (włącznie z kosztami ich nabycia), tj. ok. 4-krotny wzrost wartości w porównaniu do 2008 r.

Tabela 1. Zasoby produkcyjne porównywanych typów gospodarstw
Table 1. The comparison of production resources by organic farm type

Lata/ Year	Uprawy polowe/ Field crops	Krowy mleczne/ Dairy cows	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym/Grazing livestock	Mieszane/ Mixed
Średnia powierzchnia użytków rolnych/Average agricultural land area [ha]				
2007	23,0	27,3	37,8	16,8
2008	23,8	28,0	38,4	17,4
2009	23,5	27,9	38,8	17,7
Liczba osób pełnozatrudnionych/Number of full time employees [AWU]				
2007	2,03	1,98	2,05	1,86
2008	2,22	2,10	1,91	1,95
2009	2,05	2,05	2,02	1,91
Aktywa ogółem na 1 ha użytków rolnych [zł/ha]/Total assets per ha of agricultural land [PLN/ha]				
2007	11 142	18 999	11 135	15 321
2008	11 164	19 199	11 848	14 855
2009	18 057	37 741	18 631	25 328

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ-PIB
Source: own study based on the IERiGŻ-PIB data

Koszty i intensywność produkcji

Koszty ogółem w badanych typach gospodarstwach ekologicznych w 2008 r. wzrosły w porównaniu do 2007 r. i było to spowodowane wzrostem kosztów materiałowych, wynagrodzeń i szacunków zużycia środków trwałych (kosztów amortyzacji). Największy wzrost kosztów materiałowych odnotowano w gospodarstwach nastawionych na chów bydła mlecznego (o 19%), w tym głównie kosztów bezpośrednich, co przełożyło się na wzrost produkcji mleka (tab. 2). Koszty wynagrodzeń wzrosły o ok. 35% w

² AWU – jednostka przeliczeniowa nakładów pracy według metodyki FADN: 1 jednostka AWU = 2200 godzin pracy ogółem/rok. W nakładach pracy ogółem ujmuje się nakłady pracy nieopłacanej, głównie rolnika i jego rodziny w jednostkach FWU (1 jednostka FWU = 2200 godzin pracy rodziny /rok).

³ FWU = 2200 godzin pracy rodziny /rok.

Tabela 2. Koszty produkcji w porównywanych typach gospodarstw
Table 2. The comparison of production costs by organic farm type

Lata/ Year	Uprawy polowe/ Field crops	Krowy mleczne/ Dairy cows	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym/Grazing livestock	Mieszane/ Mixed
Koszty ogółem [zł/ha]/Total costs [PLN/ha]				
2007	2256	1978	2144	2657
2008	2555	2307	2256	2817
2009	2368	2439	2399	2635
W tym materiałowe [zł/ha]/Of which material costs [PLN/ha]				
2007	1305	1215	1369	1763
2008	1360	1504	1452	1774
2009	1264	1569	1550	1611

Zródło: jak w tab. 1

Source: see fig. 1

gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe i o ok. 25% w gospodarstwach wielokierunkowych. Koszty amortyzacji środków trwałych w badanych typach gospodarstw w 2008 r. wyszacowano na poziomie wyższym średnio o ok. 10% w porównaniu do poprzedniego roku.

W 2009 r., koszty ogółem obniżyły się w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe i w gospodarstwach mieszanych, w tym głównie koszty materiałowe bezpośrednio związane z produkcją, jak koszty sadzonek i nasion oraz koszty pasz w związku ze spadkiem pogłowia bydła i trzody chlewnej. W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych odnotowano spadek produkcji ziemniaków jadalnych, a tym samym obniżkę kosztów pracy najmniejszej.

W gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą w 2009 r. odnotowano dalszy wzrost kosztów ogółem, w tym głównie kosztów materiałowych. W gospodarstwach utrzymujących bydło mleczne wzrosły głównie koszty bezpośrednie związane z produkcją, w tym koszty pasz, natomiast w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta żywione w systemie wypasowym – koszty ogólne gospodarstw, m.in. energii i usług.

Koszty materiałowe w przeliczeniu na 1 ha UR w gospodarstwie wskazują na poziom intensywności produkcji, ponieważ ujmują koszty bezpośrednio związane z produkcją i część kosztów pośrednich, które mają charakter kosztów zaopatrzeniowych dla działalności operacyjnej gospodarstwa (koszty ogólnogospodarcze). Poziom intensywności produkcji mierzony kosztami materiałowymi na 1 ha UR w badanych latach był najwyższy w gospodarstwach wielokierunkowych (tab. 2). Należy zauważyć, że były to gospodarstwa relatywnie mniejsze obszarowo w porównaniu do pozostałych analizowanych grup (tab. 1). Najniższy poziom intensywności produkcji wykazano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych. W gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą wykazano wzrost intensywności produkcji w całym analizowanym okresie, natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych i w gospodarstwach wielokierunkowych – wzrost w 2008 r., ale spadek w 2009 r.

Koszty materiałowe badanych typów gospodarstw ekologicznych stanowiły ponad połowę kosztów ogółem w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe i ok. 2/3 kosztów ogółem w pozostałych badanych typach produkcyjnych gospodarstw, natomiast w ich strukturze przeważały głównie koszty bezpośrednie.

W kosztach bezpośrednich poszczególnych typów produkcyjnych gospodarstw w badanym okresie (tab. 3) największy udział stanowiły koszty pasz, szczególnie w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (ok. 70%). Pasze stosowane w badanych gospodarstwach, to głównie pasze dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym, poza gospodarstwami nastawionymi na uprawy polowe, w których znaczący udział (ok. 40%) stanowiły także pasze dla zwierząt ziarnożernych (udział drobiu i trzody chlewnej w strukturze pogłowia zwierząt gospodarstw nastawionych na uprawy polowe stanowił ok. 35%). Zarówno pasze dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym, jak i pasze dla zwierząt ziarnożernych w około 80% były wytwarzane w gospodarstwach.

Nasiona i sadzonki stanowiły średnio ponad 20% kosztów bezpośrednich gospodarstw nastawionych na uprawy polowe i około 15% gospodarstw wielokierunkowych, natomiast 5-9% w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą i także były wytwarzane głównie we własnym zakresie. Koszty nawożenia w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe wzrastały z 20,4 do 24,2% w badanym okresie, a w gospodarstwach wielokierunkowych kształtowały się na poziomie około 15%. Niski poziom kosztów nawożenia odnotowany w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą wynikał z tego, że rolnicy w głównym stopniu pokrywali potrzeby nawozowe gospodarstw stosując nawozy organiczne, a metodyka FADN nie uwzględnia wyceny kosztów obornika i gnojowicy.

W kosztach bezpośrednich produkcji badanych typów gospodarstw ekologicznych wykazano niewielkie wydatki na środki ochrony roślin (środki odnowy biologicznej), co wynikało z tego, że niezbędne prace pielęgnacyjne wykonywano ręcznie lub mechanicznie.

Tabela 3. Koszty bezpośrednie w porównywanych typach gospodarstw
Table 3. The comparison of direct costs by organic farm type

Lata/ Year	Uprawy polowe/ Field crops	Krowy mleczne/ Dairy cows	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym/ Grazing livestock	Mieszane/ Mixed
2007				
Koszty bezpośrednie, w tym [zł/ha]/ Direct costs, of which [PLN/ha]:	674	641	784	926
– nasiona i sadzonki/seed and seedlings	140	61	56	141
– nawozy/fertilizer	63	7	94	54
– śr. och. roślin/plant protection products	21	2	3	13
– pasze/feed	420	409	547	653
2008				
Koszty bezpośrednie, w tym [zł/ha]/ Direct costs, of which [PLN/ha]:	721	756	790	920
– nasiona i sadzonki/seed and seedlings	157	58	44	147
– nawozy/fertilizer	105	33	20	37
– śr. och. roślin/plant protection products	21	2	3	11
– pasze/feed	394	502	602	659
2009				
Koszty bezpośrednie, w tym [zł/ha]/ Direct costs, of which [PLN/ha]:	550	897	736	836
– nasiona i sadzonki/seed and seedlings	133	62	38	127
– nawozy/fertilizer	103	15	8	49
– śr. och. roślin/plant protection products	12	2	1	14
– pasze/feed	270	646	571	571

Zródło: jak w tab. 1

Source: see fig. 1

Wyniki produkcyjne i produktywność czynników produkcji

Zgodnie z metodyką FADN, wyniki produkcyjne gospodarstw stanowi produkcja ogółem, która ujmuje produkcję rolniczą roślinną i zwierzęcą oraz pozostałą produkcję, czyli produkty z lasu i przychody np. z dzierżawienia ziemi, wynajmu budynków, maszyn, świadczenia usług [Goraj, Mańko 2009].

Wartość produkcji ogółem badanych typów produkcyjnych gospodarstw wahała się w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe i na produkcję zwierzęcą (tab. 4). Wzrost wartości produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe w 2008 r. był spowodowany wzrostem produkcji zbóż, warzyw i owoców, natomiast spadek wartości produkcji w kolejnym 2009 r. był wywołany spadkiem cen tych produktów (zboż, owoców i warzyw) oraz spadkiem produkcji ziemniaków jadalnych.

Wzrost wartości produkcji w gospodarstwach nastawionych na chów bydła mlecznego w 2008 r. to przede wszystkim efekt wzrostu produkcji mleka, w następstwie poprawy żywienia i mleczności krów (z 3825 kg/krowę w 2007 r. do 4136 kg/krowę w 2008 r.). Natomiast obniżenie wartości produkcji ogółem w następnym roku było skutkiem spadku cen mleka (z 0,94 zł/kg w 2008 r. do 0,83 zł/kg w 2009 r.) oraz pogorszenia mleczności krów (z 4136 do 3971 kg/krowę w tym czasie). Ponadto, obniżyła się wyraźnie wartość produkcji roślinnej, w tym zboż wskutek spadku cen zboż o 36% (z 78,5 do 51,8 zł/dt w tym okresie).

Duży spadek wartości produkcji ogółem w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym w 2008 r. był spowodowany spadkiem produkcji i cen żywca wołowego oraz spadkiem produkcji zboż, ziemniaków, roślin białkowych i pastewnych. Ponadto, obniżyły się wyraźnie ceny ziemniaków jadalnych. Natomiast wzrost wartości produkcji ogółem w 2009 r. był efektem wzrostu produkcji i cen żywca wołowego oraz produkcji zboż, ziemniaków, roślin białkowych i pastewnych.

W gospodarstwach wielokierunkowych odnotowano spadek wartości produkcji, szczególnie roślinnej w analizowanym okresie, wywołany spadkiem produkcji zboż, ziemniaków, roślin białkowych i pastewnych w 2008 r. oraz spadkiem cen produktów roślinnych w 2009 r. [Natchman, Żekało 2011].

W strukturze wartości produkcji ogółem gospodarstw nastawionych na uprawy polowe, udział produkcji roślinnej kształtował się średnio na poziomie ok. 80%, natomiast w gospodarstwach mieszanych zmniejszał się z 53,3% w 2007 r. do 45,5% w 2009 r. Udział produkcji zwierzęcej w wartości produkcji ogółem gospodarstw nastawionych na chów bydła mlecznego przekraczał 80% i zwiększał się z 80,4% w 2007 r. do 90,0% w 2009 r., natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym, kształtował średnio na poziomie ok. 70%.

Tabela 4. Wartość produkcji w porównywanych typach gospodarstw
Table 4. The comparison of agricultural production results by organic farm type

Lata/Year	Uprawy polowe/ Field crops	Krowy mleczne/Dairy cows	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym/Grazing livestock	Mieszane/ Mixed
Produkcja ogółem [zł]/Total [PLN]				
2007	63 092	81 429	94 804	56 568
2008	69 212	91 696	77 900	52 753
2009	63 275	81 359	92 508	47 611
W tym roślinna/Of which plant production				
2007	48 955	15 407	21 173	30 127
2008	56 173	13 751	14 223	26 176
2009	50 595	7 743	22 594	21 686
Zwierzęca/Livestock production				
2007	13 319	65 434	67 610	23 506
2008	11 648	76 423	55 386	22 652
2009	11 975	73 242	62 315	22 719

Zródło: jak w tab. 1

Source: see fig. 1

W tabeli 5 przedstawiono produktywność czynników produkcji (ziemi, pracy i kapitału) porównywanych typów gospodarstw ekologicznych mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (produktywność ziemi), na osobę pracującą w gospodarstwie w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy (ekonomiczna wydajność pracy) i wartość produkcji na 100 zł wartości zaangażowanego kapitału trwałego i obrotowego, czyli aktywów ogółem.

Wahania wartości produkcji ogółem badanych typów gospodarstw w latach 2007-2009 przekładają się na wahania produktywności ich czynników wytwórczych. Wzrost wartości produkcji ogółem w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe i chów bydła mlecznego w 2008 r. miał swoje odzwierciedlenie we wzroście produktywności ich zasobów ziemi, pracy i kapitału, natomiast spadek wartości produkcji w kolejnym roku spowodował także spadek produktywności zasobów (tab. 5). Duży spadek produktywności aktywów ogółem w 2009 r. we wszystkich badanych typach gospodarstw wynika z dużego wzrostu wartości aktywów w tymże roku (tab. 1).

W gospodarstwach utrzymujących zwierzęta żywione w systemie wypasowym odnotowano spadek produktywności zasobów w 2008 r., natomiast w 2009 r. wzrost produktywności zasobów ziemi i pracy, ale także spadek produktywności kapitału wynikający z dużego wzrostu jego wartości. W gospodarstwach wielokierunkowych, produktywność czynników wytwórczych zmniejszała się w badanym okresie.

Tabela 5. Produktywność czynników produkcji w porównywanych typach gospodarstw
Table 5. The comparison of productivity by organic farm type

Lata/ Year	Uprawy polowe/ Field crops	Krowy mleczne/ Dairy cows	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym/Grazing livestock	Mieszane/ Mixed
Produktywność ziemi [zł/ha]/Land productivity [PLN/ha]				
2007	2743	2983	2508	3367
2008	2908	3275	2029	3032
2009	2693	2916	2384	2690
Ekonomiczna wydajność pracy [zł/AWU]/Labor efficiency [PLN/AWU]				
2007	31 095	41 084	46 201	30 446
2008	31 121	43 623	40 828	27 108
2009	30 836	39 649	45 864	24 980
Produktywność na 100 zł aktywów ogółem [zł]/Productivity per 100 PLN total assets [PLN]				
2007	24,62	15,70	22,52	21,98
2008	26,05	17,06	17,12	20,41
2009	14,91	7,73	12,80	10,62

Zródło: jak w tab. 1

Source: see fig. 1

Analizując produktywność zasobów badanych gospodarstw ekologicznych można stwierdzić przede wszystkim wahania poziomu wskaźników warunkowane poziomem wyników produkcyjnych w badanych latach. Porównując produktywność poszczególnych czynników wytwórczych w analizowanych typach gospodarstw można zauważyć, że produktywność zasobów ziemi była relatywnie wyższa w gospodarstwach wielokierunkowych oraz w gospodarstwach nastawionych na chów bydła mlecznego (najniższa w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta żywione w systemie wypasowym). Ekonomiczna wydajność pracy kształtowała się na wyższym poziomie w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą, natomiast produktywność zaangażowanego kapitału była największa w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe, a najmniejsza w gospodarstwach nastawionych na chów bydła mlecznego (tab. 5).

Podsumowanie

Intensywności produkcji badanych typów gospodarstw ekologicznych mierzona kosztami materiałowymi na 1 ha UR w analizowanym okresie była najwyższa w gospodarstwach wielokierunkowych, a najniższa w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe. Wahania poziomu uzyskanych wyników produkcyjnych w obrębie wybranych typów gospodarstw, odzwierciedliły wpływ koniunktury w rolnictwie na wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw rolnych i przełożyły się na poziom produktywności czynników wytwórczych analizowanych typów gospodarstw ekologicznych w badanym okresie. Gospodarstwa ekologiczne ponoszą relatywnie niższe koszty produkcji niż gospodarstwa konwencjonalne, czyli produkują mniej intensywnie i zarazem uzyskują wyniki produkcyjne na niższym poziomie niż konwencjonalne.

Literatura

- Goraj L., Mańko S.** 2009: Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Centrum doradztwa i Informacji Difin, Warszawa.
- Nachtman G., Żekalo M.** 2011: Wyniki ekonomiczne wybranych ekologicznych produktów rolniczych w latach 2005-2009. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Woś A.** 2002: Polityka rolniczo-środowiskowa i nowe szanse rolnictwa. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 41.
- Wrzaszcz W.** 2011: Zrównoważenie środowiskowe versus zrównoważenie ekonomiczne indywidualnych gospodarstw rolnych. *Zeszyty Naukowe SGGW: Problemy rolnictwa światowego*, 11(XXVI), 2, 156-167.
- Zegar J. (red.)**, 2011: Konkurencyjność rolnictwa zrównoważonego. [W:] Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym. Konkurencyjność Polskiej Gospodarki Żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej. 3(11), IERiGŻ-PIB, Warszawa, 11-42.

Summary

The production intensity of the examined organic farm types was the highest in the multi-enterprise (mixed) and lowest in field crop farms during the period 2007-2009. The fluctuation of agricultural production results within the selected farm types reflected the influence of general economy on agricultural production and farm economic performance.

Adres do korespondencji:

dr inż. Dorota Komorowska
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 41 10
e-mail: dorota_komorowska@sggw.pl